

Εισαγωγή

Κατά τη τρέχουσα ορολογία η φράση "Βυζαντινή Αυτοκρατορία" αναφέρεται σε μια πολιτική πραγματικότητα που κάποτε κυριάρχησε στον κόσμο της Μεσογείου. Η πόλη που ονομάζεται Κωνσταντινούπολη ή (στους σημερινούς χάρτες) Ισταμπούλ ήταν η πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας. Η "Βυζαντινή Αυτοκρατορία" γεννήθηκε με την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης τον 4ο αιώνα στη θέση του Βυζαντίου, της αρχαίας Ελληνικής αποικίας. Ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο 1ος (πεθ. 337) ονόμασε τη πόλη Νέα Ρώμη ή Κωνσταντινούπολη. Ο Κωνσταντίνος στην καινούργια πόλη μετέφερε την πρωτεύουσα του και αργότερα της έδωσε και το όνομα του. Οι διάδοχοι του Κωνσταντίνου του 1ου έζησαν στην Κωνσταντινούπολη χωρίς διακοπή μέχρι το 1204. Το 1204, οι Σταυροφόροι από τη Δυτική Ευρώπη, παρέκκλιναν από την πορεία τους προς τα Ιεροσόλυμα, κίρριευσαν και λεηλάτησαν την Κωνσταντινούπολη. Κράτησαν την πόλη μέχρι το 1261. Οι "Βυζαντινοί" επανίδρυσαν τη "Βυζαντινή Αυτοκρατορία" στην Κωνσταντινούπολη το 1261 μετά την εκδίωξη των "Φράγκων". Το 1453, οι Οθωμανοί Τούρκοι κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη. Η "Βυζαντινή Αυτοκρατορία έπαψε να υπάρχει.

Ο ρόλος της "Βυζαντινής Αυτοκρατορίας" στην Ευρωπαϊκή ιστορία δεν έχει γίνει επαρκώς κατανοητός από τη σύγχρονη ακαδημαϊκή κοινότητα. Η Κωνσταντινούπολη βρέθηκε στην οικονομική, πολιτική και πολιτιστική καρδιά της Ευρώπης από την ίδρυση της μέχρι την αδικαιολόγητη λεηλασία της από τους Σταυροφόρους. Η Νέα Ρώμη άντεξε στις επιθέσεις πολλών επιδρομέων, προστατεύοντας όλη την Ευρώπη από έναν χειμαρρο εισβολέων. Η "Βυζαντινή Αυτοκρατορία" ήκμασε την εποχή που η Δυτική Ευρώπη ήταν απομονωμένη λόγω της ανέχειας και της βίας. Δεν μπορεί επίσης κανείς να παραθεωρεί το επιπρόσθετο γεγονός ότι η Κωνσταντινούπολη παραμένει ακόμη το κέντρο των Ορθοδόξων Χριστιανών, της κυριάρχης πίστης στη Ρωσία και σε άλλες χώρες, που έχει τις ρίζες της στη Βυζαντινή εμπειρία. Στην εποχή μας, με τις τελευταίες αλλαγές στη Ρωσία, οι βυζαντινές της ρίζες είναι περισσότερο σημαντικές παρά ποτέ. Σε αντίθεση με την πλούσια κληρονομιά και τον πολυσήμαντο ρόλο τους, τα επιτεύγματα του Βυζαντινού πολιτισμού πολύ συχνά αποσιωπώνται και υποβαθμίζονται, αυτό καθ' αυτό το όνομα "Βυζαντινή Αυτοκρατορία"

είναι στην πραγματικότητα, προσβλητικό.

Ο όρος "Βυζαντινή Αυτοκρατορία" επινοήθηκε και διαδόθηκε από Γάλλους ανθρωπιστές σαν τον Montesquieu, μία σημαντική μορφή της διανοήσης του 18ου αιώνα. Αυτός ήταν ο συγγραφέας του γόνιμου έργου "Το Πνεύμα των Νόμων" που τόσο πολύ ενέπνευσε τους Ιδρυτές των Ηνωμένων Πολιτειών στη σύνταξη του Αμερικανικού Συντάγματος. Όπως και άλλοι στοχαστές εκείνης της εποχής, ο Montesquieu εκτιμούσε τους αρχαίους Έλληνες και τους Ρωμαίους με υπερβολικό ενθουσιασμό ως μύστες της πολιτικής και του πολιτισμού άξιους προς μίμηση. Ακολουθώντας την Δυτικοευρωπαϊκή παράδοση που έχει τις ρίζες της στον πρώιμο Μεσαίωνα, ο Montesquieu θεωρούσε την Αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης διεφθαρμένη και παρηκμασμένη. Αν και έγραψε μακροσκελή ιστορία της Αυτοκρατορίας της Κωνσταντινούπολης, ο Montesquieu σε καμιά περίπτωση δεν επέτρεψε στον εαυτό του να αναφερθεί στην Αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης χρησιμοποιώντας τα ένδοξα ονόματα "Ελληνική" ή "Ρωμαϊκή". Από το αρχαίο όνομα "Βυζάντιον", ο Montesquieu χρησιμοποίησε τη λέξη "Βυζαντινή". Η λέξη "Βυζαντινή" προσδιόριζε την Αυτοκρατορία και υπονοούσε τα υποτιθέμενα χαρακτηριστικά της: δολιότητα, υποκρισία και παρακμή. Ο Άγγλος διαφωτιστής Edward Gibbon στο έργο του "Παρακμή και Πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας" παρουσιάζει την Αυτοκρατορία μετά τον 6ο αιώνα ως ένα έπος μονότονης αθλιότητας και διαφθοράς.

Οι άνθρωποι που ζούσαν στη "Βυζαντινή Αυτοκρατορία" ποτέ δεν ήξεραν ούτε και χρησιμοποίησαν τη λέξη "Βυζαντινός". Αυτοί ήξεραν για τον εαυτό τους ότι είναι Ρωμαίοι, τίποτα παραπάνω και απολύτως τίποτα λιγότερο. Με τη μεταφορά της πρωτεύουσας της Αυτοκρατορίας από τη Ρώμη του Τίβερη στη Νέα Ρώμη του Βοσπόρου, τη μετέπειτα Κωνσταντινούπολη, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος ο 1ος μετέφερε την πραγματική ταυτότητα της Ρώμης σε καινούργια τοποθεσία. Πολύ πριν τον Κωνσταντίνο τον 1ο, η ιδέα της "Ρώμης" είχε αρχίσει να διαχωρίζεται από την Αιώνια Πόλη του Τίβερη. Έτσι που το Ρωμαίος σήμαινε τον Ρωμαίο πολίτη, όπου κι αν ζούσε. Πριν την Αυτοκρατορική περίοδο (89 π.Χ.), το Ρωμαϊκό Δίκαιο χορήγησε δικαιώματα Ρωμαίου πολίτη σε όλους τους κατοίκους της Ιταλίας. Κατόπιν, το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη προσφερόταν σε όλο και μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων παντού στην Αυτοκρατορία. Το 212, ο αυτοκράτορας Καρακάλας διακήρυξε ότι όλοι οι ελεύθεροι πολίτες της Αυτοκρατορίας μπορούσαν να γίνουν Ρωμαίοι πολίτες, δίνοντας τους τη δυνατότητα να αυτοαποκαλούνται Ρωμαίοι, και όχι απλά υποτελείς των Ρωμαίων. Σε μερικές δεκαετίες οι άνθρωποι αναφερόμενοι στην

Αυτοκρατορία άρχισαν να χρησιμοποιούν σπανιότερα (το Λατινικό) "Imperium Romanorum" (Κράτος των Ρωμαίων) και συχνότερα το "Ρωμανία" (Χώρα των Ρωμαίων).

Στις επαρχίες κοντά στην Κωνσταντινούπολη, όπου επικρατούσε η Ελληνική γλώσσα επί της Λατινικής της Πρεσβυτέρας Ρώμης, η ιδέα του Ρωμαίου πολίτη και της Ρωμαϊκής ταυτότητας ασκούσε μεγάλη έλξη σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Οι ελληνόφωνοι πολίτες ήσαν υπερήφανοι να είναι Ρωμαίοι, στα Λατινικά "Romani". Η λέξη "Ρωμαίοι" έγινε περιγραφική των ελληνόφωνων πληθυσμών της Αυτοκρατορίας. Το παλιό εθνικό όνομα Έλληνες, παρέμεινε σε αχρηστία. Στα αρχαία χρόνια και βέβαια το "Έλληνας" είχε εθνική σημασία. Το Έλληνας, ως εθνικό όνομα των Ελλήνων χρησιμοποιήθηκε από τον έβδομο π.Χ. αιώνα και μετά, αν όχι και νωρίτερα. Αν και ο Όμηρος ονόμαζε τους Έλληνες με διάφορα ονόματα, ο Ηρόδοτος, ο Περικλής, ο Πλάτων και ο Αλέξανδρος όλοι ήταν "Έλληνες", όπως ήταν και οι ελληνόφωνοι κάτοικοι της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας τον πρώτο και τον δεύτερο αιώνα μ.Χ. Τον τέταρτο αιώνα μ.Χ., όσο η Αυτοκρατορία εκχριστιανιζόταν, ο όρος "Έλληνας" άρχισε να επαναπροσδιορίζεται και κατέληξε να σημαίνει τους ανθρώπους που ακόμη λάτρευαν τους αρχαίους θεούς και σπούδαζαν τη φιλοσοφία με την ελπίδα να μπορέσουν να αντισταθούν στη νέα Χριστιανική πίστη. Ο αυτοκράτορας Ιουλιανός ο 2ος (361-363), ένας αυτοκράτορας που προσπάθησε να σταματήσει τη Χριστιανική παλίρροια, ονόμαζε τον εαυτό του "Έλληνα". Με το "Έλληνας", ο Ιουλιανός υποδήλωνε τη σχέση του με τη Νέο-Πλατωνική φιλοσοφία και τη λατρεία των θεών του Ολύμπου.

Στα τελευταία χρόνια του τέταρτου μ.Χ. αιώνα, ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος ο 1ος (379-395) έκανε τον Χριστιανισμό επίσημη θρησκεία του κράτους μετά την καταστολή της εξέγερσης ενός "Έλληνα" σφετεριστή του θρόνου, κάποιου δυτικού που ονομαζόταν Ευγένιος. Μετά την κρίσιμη απόφαση του Θεοδόσιου, όλο και λιγότεροι άνθρωποι επιθυμούσαν να αποκαλούν τον εαυτούς τους "Έλληνα". Για πολλούς αιώνες, η λέξη "Έλληνας" ήταν κακόφημη, ταυτισμένη με παράνομες θρησκευτικές ιδέες και απιστία προς το κράτος. Οι ελληνόφωνοι προτίμησαν τη ταυτότητα του "Ρωμαίου" αντί του "Έλληνα" ως σίγουρο καταφύγιο στους καιρούς που άλλαζαν. Ελληνόφωνοι "Ρωμαίοι" κατοικούσαν την Αυτοκρατορία μέχρι την πτώση της τον δέκατο πέμπτο αιώνα.

Η Αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης σε καμιά περίπτωση δεν θα μπορούσε να ονομαστεί "Βυζαντινή Αυτοκρατορία". Αν χρειαζόταν ιδιαίτερο όνομα, καλύτερα θα μπορούσαμε να ονομάσουμε την Αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης "Αυτοκρατορία Ρωμαίων" από το ελληνικό "Βασιλεία Ρωμαίων".

Νομίσματα και Συνέχεια

Οι Αυτοκράτορες των Ρωμαίων φρόντιζαν να τονίζουν τη συνέχεια και ενότητα της εξουσίας τους στην Κωνσταντινούπολη με τη παράδοση της Πρεσβυτέρας Ρώμης πριν τον Κωνσταντίνο τον 1ο. Για παράδειγμα, τα νομίσματα συνέχιζαν να φέρουν επιγραφές στα Λατινικά, αιώνες μετά που οι άνθρωποι στην Κωνσταντινούπολη ούτε μιλούσαν ούτε έγραφαν πλέον αυτή τη γλώσσα. Ας παρατηρήσουμε επιγραφές νομισμάτων από διαφορετικές αυτοκρατορικές περιόδους. Για σημείο αναφοράς ας πάρουμε τα νομίσματα του τελευταίου αυτοκράτορα που βασιλεύσε για πολλά χρόνια στην Ιταλία, του Βαλεντινιανού του 3ου (425-455). Μια τυπική επιγραφή σε ένα από τα νομίσματα του Βαλεντινιανού είναι κάπως έτσι:

Αναπτύσσοντας τις συντμήσεις διαβάζουμε: "Dominus Noster Placidius Valentinianus Pius Felix Augustus" (Ο Κύριος μας Πλακίδας [Ειρηναίος] Βαλεντινιανός ο Ευσεβής και Μακάριος Αύγουστος [Σεβαστός]). Ας συγκρίνουμε την επιγραφή του Βαλεντινιανού με τις επιγραφές μεταγενέστερων Ρωμαϊκών νομισμάτων. Αρχίζουμε με την επιγραφή του αυτοκράτορα Ιουστινιανού του 1ου (527-565), ο οποίος αφιέρωσε τη ζωή του στην προσπάθεια ανάκτησης των χαμένων δυτικών επαρχιών, με περιορισμένη επιτυχία:

Υπάρχουν δύο μικρές αλλαγές μεταξύ του Βαλεντινιανού και του Ιουστινιανού. Πρώτον, το "Pius Felix" έχει αντικατασταθεί με το "Perpetuus" (Αιώνιος). Ο Αυτοκράτορας Λέων ο 1ος (457-474) διέταξε αυτή την αλλαγή. Θεώρησε ότι η φράση "Pius Felix" είχε πολύ μεγάλη σχέση με το ειδωλολατρικό παρελθόν για να είναι αποδεκτή στη νέα Χριστιανική Αυτοκρατορία. Άλλη διαφορά ήταν το ότι το "Αύγουστος" συμβολίζεται με τη συντομογραφία "AVC" αντί της "AUG". Αυτή η μικρή διαφορά δείχνει την επίδραση της Ελληνικής γλώσσας. Στα Ελληνικά, ο ήχος του "g" εκφράζεται με το γράμμα "γάμμα" (Γ) το οποίο είναι το τρίτο του Ελληνικού αλφαβήτου, ισοδύναμου με το Λατινικό "C". Παρά τις μικρές αυτές αλλαγές, οι επιγραφές του Ιουστινιανού διατηρούν τη συνέχεια με το Ρωμανικό παρελθόν. Τα Λατινικά παραμένουν εν χρήσει. Ο αυτοκράτορας παραμένει "Dominus Noster" και "Augustus". Έναν αιώνα μετά τον Ιουστινιανό τον 1ο, οι τίτλοι αυτοί ακόμη παρέμεναν εν χρήσει. Η τυπική επιγραφή του Κώνστα του 2ου (641-668) ήταν :

Να σημειωθεί ότι τα Ελληνικά γράμματα "δέλτα" και "ταύ" μπήκαν στην επιγραφή. Το αμφιλεγόμενο "γάμμα" χάθηκε από τη συντομογραφία του "Augustus". Παρ' όλα αυτά, ο Λατινικός τίτλος παραμένει. Η ρωμανική μορφή παραμένει και είναι ακόμη σεβαστή.

Το πέρασμα σε πιο ελληνότροπο στυλ επιγραφών μετά το 700 μπορεί να έχει σχέση με την αλλαγή της δυναστείας. Η οικογένεια του Ηράκλειου (610-641) καταγόταν από τη λατινόφωνη Βόρεια Αφρική. Οι διάδοχοι του Ηράκλειου, συμπεριλαμβανομένου και του Κώνστα του 2ου, άργησαν πιθανώς να εγκαταλείψουν τους Λατινικούς τίτλους εν μέρει, τιμής ένεκεν στην οικογενειακή τους κληρονομιά. Η Λατινικότητα της οικογένειας του Ηράκλειου δεν περιορίστηκε στις μορφές και τους τίτλους. Ο Κώνστας ο 2ος είχε αποφασίσει να μεταφέρει την πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας από την Κωνσταντινούπολη στις Συρακούσες της Σικελίας. Αν και οι Συρακούσες ήταν Ελληνική πόλη όσο και η Κωνσταντινούπολη, γνωστή από την αρχαιότητα, η μεταφορά της πρωτεύουσας δυτικά από

την Κωνσταντινούπολη στις Συρακούσες θα έστρεφε την Αυτοκρατορία σε νέα κατεύθυνση, σε μια κατεύθυνση βασικά λιγότερο Ελληνική. Ο Κώνστας ο 2ος πέθανε πρόωρα, και δεν ολοκλήρωσε το σχέδιο του. Δολοφονήθηκε στις Συρακούσες, πιθανώς από κάποιους που αντιδρούσαν στα σχέδια του για τη μεταφορά της πρωτεύουσας. Παρά τον χαμό του Κώνστα, η οικογένεια του Ηράκλειου παρέμεινε στην εξουσία στην Κωνσταντινούπολη για δύο γενιές ακόμη. Το τέλος της εποχής του Ηράκλειου σήμανε περαιτέρω αλλαγή στον προσανατολισμό της Αυτοκρατορίας προς τον Ελληνικό κόσμο. Η επόμενη βασιλική οικογένεια, η δυναστεία των Ισαύρων (717-802) ήταν εξ αρχής ελληνόφωνη. Κατά τη διάρκεια του όγδοου αιώνα, το "Dominus Noster" εξαφανίστηκε από τα αυτοκρατορικά νομίσματα. Την ίδια εποχή χάθηκαν και οι λέξεις "Perpetuus Augustus", και αντικαταστάθηκαν από το Ελληνικό "Βασιλεύς".

Η λέξη "Βασιλεύς" είχε τη δικιά της ιστορία. Στην κλασική αρχαιότητα το "Βασιλεύς" σήμαινε τον βασιλιά, ταυτόσημο με το Λατινικό "Rex". Από τον καιρό του αυτοκράτορα Αυγούστου (πεθ. 14 π.Χ.), οι Έλληνες αποκαλούσαν τον Ρωμαίο Αυτοκράτορα με το όνομα "Βασιλεύς". Βέβαια στη Λατινική γλώσσα ποτέ δεν ονομάστηκε ο Αυτοκράτορας "Rex", το οποίο θα ήταν προσβλητικό για τις δημοκρατικές ευαισθησίες των Ρωμαίων, ο Αυτοκράτορας ήταν, στη θεωρία, αρχηγός της δημοκρατικής κυβέρνησης. Παρά τη Ρωμαϊκή δημοκρατικότητα, ο όρος "Βασιλεύς" έγινε ο τύπος μεταξύ των ελληνόφωνων Ρωμαίων που περιγράφει τον Αυτοκράτορα. Δεν υπήρχε τρόπος να μεταφραστούν στα Ελληνικά οι τίτλοι "Imperator" ή "Augustus" και να μην ακούγονται επιτηδευμένοι ή γελοίοι. Η λέξη "Αυτοκράτωρ" φτιάχτηκε για να αποδώσει το "Imperator", "Σεβαστός" μεταφράστηκε το "Augustus", αλλά ποτέ το "Αυτοκράτωρ" ή το "Σεβαστός" δεν έγιναν δημοφιλή. Αντίθετα επικράτησε "Βασιλεύς" να σημαίνει "Emperor" αντί "Rex". Οι Ρωμαίοι άρχισαν να χρησιμοποιούν το Λατινικό "Rex" εννοώντας "Βασιλιάς" αναφερόμενοι σε μη Ρωμαίους άρχοντες υποβαθμίζοντας τους ως προς τον δικό τους Αυτοκράτορα. Η νέα χρήση του "Βασιλεύς" επικράτησε πολύ αργότερα. Τον έβδομο αιώνα, ο αυτοκράτορας Ηράκλειος χρησιμοποίησε το "Βασιλεύς" ως τον επίσημο τίτλο του στα ελληνόγλωσσα έγγραφα, αλλά η λέξη αντικατέστησε το "Augustus" στα νομίσματα της εποχής των Ισαύρων (717-802).

Ώθηση στην υιοθέτηση του νέου τίτλου δόθηκε από την Αυτοκράτειρα Ειρήνη (797-802). Ήταν η σύζυγος του Αυτοκράτορα Λέοντα Δ' (775-780). Μετά το θάνατο του Λέοντα, η Ειρήνη ανέλαβε την εξουσία ως αντιβασιλεύς του γιού τους Κωνσταντίνου ΣΤ' που ήταν νήπιο. Το 797 η Ειρήνη εκθρόνισε και τύφλωσε το γιό της για να αποτρέψει την ανάληψη

της εξουσίας από αυτόν μόλις ενηλικιωνόταν. Η Ειρήνη αυτοανακηρύχθηκε μόνος ηγεμόνας, ισχυρισμός εντελώς πρωτόγνωρος για γυναίκα στην ιστορία της Αυτοκρατορίας. Η Ειρήνη αντιμετώπισε προβλήματα γραφειοκρατικής φύσεως στην προώθηση του νεόκοπου ισχυρισμού της, διότι ο Αυτοκρατορικός τίτλος "Augustus" ήταν, βεβαίως, αρσενικού γένους. Δεν θα μπορούσε να αποκαλείται "Augustus" χωρίς να ακούγεται γελοίο. Η θηλυκή μορφή του "Augustus", η "Augusta" θα μπορούσε να παίξει τον απαιτούμενο ρόλο, αλλά στο παρελθόν η λέξη σήμαινε τη σύζυγο του Αυτοκράτορα ή άλλη σημαντική συγγενή του, και όχι το νόμιμο ηγεμόνα. Η χρήση της λέξης "Augusta" για τον προσδιορισμό των γυναικείων μελών της Αυτοκρατορικής οικογένειας χρονολογείται από τα πρώτα χρόνια της Αυτοκρατορίας. Η χήρα του Αυτοκράτορα Αυγούστου, η Λίβια, δέχθηκε το όνομα "Julia Augusta" από τη Γερουσία το 14 μ.Χ.. Σε όλη τη διάρκεια των οκτώ αιώνων, η λέξη "Augusta" ούτε καν υπαινικτικά δεν σήμαινε μια ηγεμόνα από μόνη της: η ύπαρξη "Αυγούστας" συνεπαγόταν και την ύπαρξη ενός "Αυγούστου". Η Ειρήνη δεν επιθυμούσε να υπενθυμίζει στους Ρωμαίους το γιο της Κωνσταντίνο. έτσι, οι επιγραφές της Ειρήνης πάντα απέφευγαν τη λέξη "Augusta". Αντί γι' αυτό, η Ειρήνη επέλεξε να ονομάζεται με τη θηλυκή μορφή του "Βασιλεύς", η οποία είχε χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν από Βασίλισσες που κυβερνούσαν καθώς και από συζύγους και μητέρες των Βασιλέων. Η πλήρης μορφή της επιγραφής ήταν:

Προσέξτε την ανάμιξη λατινικών και ελληνικών χαρακτήρων.

Στα κέρματα, στις περισσότερες περιπτώσεις εμφανιζόταν η συντετμημένη μορφή. Συνταρακτικό γεγονός στη βασιλεία της Ειρήνης ήταν η στέψη στην Παλαιά Ρώμη του

Φράγκου Βασιλιά Καρλομάγνου [Carolus Rex Francorum] ως Αυτοκράτορα το 800. Πολλές αρχές στο λατινόφωνο κόσμο συνέχιζαν να αναγνωρίζουν τους Αυτοκράτορες της Κωνσταντινούπολης ως τους νόμιμους Ρωμαίους Αυτοκράτορες μέχρι που η Ειρήνη εκθρόνισε το γιό της το 797. Στα μάτια της Λατινικής Δύσης, ο θρόνος έμεινε κενός μετά την αποπομπή του Κωνσταντίνου ΣΤ'. Για τρεις λόγους υπήρχε αντίδραση προς την Ειρήνη: ήταν γυναίκα, είχε προβεί στην αποτρόπαιη πράξη της τύφλωσης του γιού της και έμενε πιστή στις Ανατολικές θρησκευτικές συνήθειες τις οποίες απέρριπτε η Δύση. Αν και ο Καρλομάγνος, ένας Γερμανός φύλαρχος [είναι προτιμότερο να τον σκεφτόμαστε ως Καρλ, αντί για το Γαλλοποιημένο Καρλομάγνος], δεν ήταν Ρωμαίος, είχε φέρει την ενότητα σε μεγάλο τμήμα της Ευρώπης. Γιατί να μην ήταν αυτός, αντί για μια Ελληνίδα γυναίκα (Graeca), Αυτοκράτορας; έτσι σκέφτηκε ο Πάπας και έθεσε το Αυτοκρατορικό στέμμα στην κεφαλή του Καρλομάγνου τα Χριστούγεννα του 800. Μετά τη στέψη του, ο Καρλομάγνος αποκαλούσε τον εαυτό του "Carolus Augustus Imperator Romanorum gubernans Imperium" (Κάρολος Αύγουστος Αυτοκράτωρ κυβερνήτης της Επικράτειας των Ρωμαίων). Οι αρχές της Κωνσταντινούπολης δεν επιθυμούσαν να αναγνωρίσουν τις απαιτήσεις του νεόκοπου Φράγκου στη Δύση, αν και η πολιτική πραγματικότητα υποχρέωσε σε συμβιβασμό τον Αυτοκράτορα Μιχαήλ Α' (811-813). Ο απεσταλμένος του Μιχαήλ από την Κωνσταντινούπολη χαιρέτησε τον Καρλομάγνο στην αυλή του στο 'αχεν ως "Βασιλέα" και οι Δυτικοί το μετέφρασαν με ικανοποίηση ως Αυτοκράτωρ. Φυσικά οι Ελληνόφωνοι μπορούσαν να ανεχθούν την ασάφεια της λέξης "Βασιλεύς". Πίσω στην Κωνσταντινούπολη, ο Μιχαήλ άρχισε να αποκαλείται (σε σύντμηση):

(Μιχαήλ, Ρωμαίος Αυτοκράτωρ). Προσέξτε το ελληνικό "ύψιλον" (U), "χι" (C), και "ήτα" (H). Στα κέρματα η συνηθισμένη μορφή ήταν

Πριν από αυτή την αλλαγή, κανείς Ρωμαίος Αυτοκράτορας δεν είχε χρησιμοποιήσει ποτέ τη λέξη "Ρωμαίος" στον επίσημο τίτλο του: ο Αυτοκράτωρ ήταν απλώς ο "Imperator Caesar Augustus". Οι διπλωμάτες στην Κωνσταντινούπολη σύντομα θα ισχυρίζονταν ότι "Βασιλεύς" και "Βασιλεύς Ρωμαίων" ήταν δυο διαφορετικά πράγματα. Κατ' αυτή την άποψη, το "Βασιλεύς Ρωμαίων" ήταν ένας ανώτερος και μοναδικός τίτλος αποκλειστικά για τον ηγεμόνα της Κωνσταντινούπολης. Σύμφωνα με αυτή την έξυπνη θεωρία, ο Μιχαήλ δεν είχε παραχωρήσει στον Καρλομάγνο τίποτα πέρα από ένα βασιλικό τίτλο, "Βασιλεύς" με την έννοια του βασιλιά ("King"), ισοδύναμο του λατινικού "Rex". Γι' αυτό άλλωστε και "Βυζαντινός" σημαίνει διπρόσωπος. Οι Δυτικοί Αυτοκράτορες άρχισαν να αυτοαποκαλούνται συστηματικά "Imperator Romanorum" (Αυτοκράτωρ Ρωμαίων) αμφισβητώντας άμεσα το "Βασιλεύς Ρωμαίων" της Κωνσταντινούπολης μόλις από την εποχή του Αυτοκράτορα Όθωνα Γ' (983-1002). Ο Όθων προχώρησε σ' αυτή την ενέργεια με την παρακίνηση της μητέρας του της Θεοφανούς, μιας πριγκίπισσας από την Κωνσταντινούπολη που καταλάβαινε τη λεπτομέρεια του προβλήματος. Ο "Βασιλεύς Ρωμαίων" της εποχής, ο Βασίλειος Β' (976-1025) δεν ήταν συγγενής της Θεοφανούς και αυτή επιθυμούσε να εξυψώσει το γιο της πάνω από τους ανταγωνιστές στην Κωνσταντινούπολη με το να αποκαλεί τον Όθωνα "Imperator Romanorum" (Αυτοκράτορα Ρωμαίων). Βεβαίως, οι καλά πληροφορημένοι μεταξύ των Δυτικών γνώριζαν ήδη ότι ο καλύτερος τρόπος για να προσβάλλουν την αυθεντία της Κωνσταντινούπολης, εάν αυτός ήταν ο σκοπός τους, ήταν να αρνούνται την ρωμαϊκή της ταυτότητα. Ονομάστε τους "Graecus" (Γραικούς): αυτό μεταφραζόταν "Έλληνες" (Hellenes), που σήμαινε ειδωλόατρες και μη Ρωμαίοι.

Η χώρα που ονομαζόταν Ρωμανία.

Αψηφώντας τις πολύπλοκες διπλωματικές συγκρούσεις, οι Δυτικοί του μεσαιώνα αναφέρονταν στην επικράτεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας με το όνομα "Ρωμανία" (χώρα των Ρωμαίων). Παραδείγματος χάριν: από τον έκτο μέχρι τον όγδοο αιώνα, η πόλη της

Ραβέννας ήταν η πρωτεύουσα της επαρχίας των Ρωμαίων της Ιταλίας, η έδρα του Εξάρχου. Η περιοχή γύρω από τη Ραβέννα διοικούνταν απευθείας από την Αυτοκρατορική εξουσία. Στη σκέψη των Λογγοβάρδων, του Γερμανικού λαού που απέσπασε μεγάλο τμήμα της Ιταλίας από τον Αυτοκρατορικό έλεγχο, η περιοχή γύρω από τη Ραβέννα ήταν Ρωμανία". Μέχρι σήμερα, αυτή η περιοχή της Ιταλίας ονομάζεται "Romagna", που προέρχεται από το "Ρωμανία". Αιώνες αργότερα, οι Φράγκοι της Τέταρτης Σταυροφορίας κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη το 1204. Στο Αυτοκρατορικό κενό που ακολούθησε, αυτοί οι τυχοδιώκτες, στην πλειοψηφία Γάλλοι, εξέλεξαν τον δικό τους Αυτοκράτορα και εγκαθίδρυσαν τη δική τους Φραγκική ή Λατινική Αυτοκρατορία. Ο Φραγκικός ή Λατινικός Αυτοκρατορικός τίτλος: "Imperator Romaniae" (Αυτοκράτωρ Ρωμανίας). Το "Αυτοκράτωρ Ρωμανίας" ήταν κάτι διαφορετικό από το "Imperator Romanorum" (Αυτοκράτωρ Ρωμαίων). Στη Δυτική Ευρώπη, ο τίτλος "Imperator Romanorum" ανήκε στους Γερμανούς διαδόχους του Καρλομάγνου και του Όθωνα Γ' όταν στεφανώνονταν από τον Πάπα στη Ρώμη. Μετά τον Όθωνα Γ', οι Γερμανοί Βασιλείς ονομάζονταν "Rex Romanorum" (Βασιλεύς Ρωμαίων) για το χρονικό διάστημα, που μπορούσε να είναι και πολλά χρόνια, που μεσολαβούσε από την στιγμή της εκλογής τους στη Γερμανία μέχρι τη στέψη τους στη Ρώμη. Μετά τα μέσα του 13ου αιώνα, πολλοί Γερμανοί Βασιλείς δεν έλαβαν ποτέ το Αυτοκρατορικό στέμμα. Παρέμειναν "Rex Romanorum" σε όλη τη βασιλεία τους. Τη στιγμή κατά την οποία οι Σταυροφόροι της Τέταρτης Σταυροφορίας εξέλεξαν τον πρώτο Αυτοκράτορά τους τον Βαλδουίνο Α' (1204-1205), ο Δυτικός Αυτοκρατορικός θρόνος ήταν κενός. Ο Γερμανός Βασιλιάς Φίλιππος δεν είχε στεφανωθεί Αυτοκράτωρ από τον Πάπα και δεν επρόκειτο να στεφανωθεί ποτέ. Παρ' όλα αυτά, ο Βαλδουίνος Α' σεβάστηκε τη Δυτική παράδοση: δεν τόλμησε να προσβάλει τον Πάπα με το να διεκδικήσει τον τίτλο "Imperator Romanorum" αλλά μόνο τον τίτλο "Imperator Romaniae" (Αυτοκράτωρ Ρωμανίας). Στα μάτια των Δυτικών, μόνον ο Πάπας μπορούσε να κάνει κάποιον "Imperator Romanorum".

Στη Δύση, η ιδέα του "Imperator Romanorum" επέζησε για να περιγράψει τον εκάστοτε Ρωμαιοκαθολικό ηγεμόνα μέχρι το 19ο αιώνα. Το 1508, ο Πάπας εξουσιοδότησε τον "Rex Romanorum" (Βασιλιά) να αποκαλείται "Imperator Romanorum Electus" (Εκλεγμένος Αυτοκράτωρ Ρωμαίων) χωρίς την τελετή στέψης στη Ρώμη. Ο τελευταίος "Εκλεγμένος Αυτοκράτωρ Ρωμαίων" παραιτήθηκε το 1806. Ο Βολταίρος χλεύαζε την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στη δύση της. Όπως σαρκαστικά έλεγε, η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία "...δεν ήταν ούτε Αγία, ούτε Ρωμαϊκή, ούτε Αυτοκρατορία". Όπως και σε άλλα θέματα, ο Βολταίρος γελοιοποιούσε τα πράγματα στα οποία πίστευαν οι άλλοι. Μέχρι το τέλος, οι περισσότεροι Ευρωπαίοι, ειδικά οι Καθολικοί, αναφέρονταν στην "Sacrum Romanorum Imperium" (Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) ως μια σοβαρή και σημαντική υπόθεση. Πάντως, οι Δυτικοευρωπαίοι δεν αυτοαποκαλούνταν Ρωμαίοι ούτε ονόμαζαν την πατρίδα τους Ρωμανία. Αυτές οι λέξεις αποδίδονταν, έστω και απρόθυμα, στην Κωνσταντινούπολη.

Οι Δυτικοευρωπαίοι δεν ήταν οι μόνοι σφετεριστές της Αυτοκρατορίας των Ρωμαίων που προσέβλεπαν στο όνομα της Ρώμης. Τον 11ο αιώνα, ένας κλάδος των Σελτζούκων Τούρκων εγκαθίδρυσε ένα Σουλτανάτο στη Μικρά Ασία, αποσπώντας εδάφη της Μικράς Ασίας. Η επικράτεια του Σουλτανάτου είχε αποκοπεί από την Αυτοκρατορία μετά τη μάχη του Ματζικέρτ (1071), στην οποία ο Αυτοκράτωρ Ρωμανός Δ' (1067-1071) έπεσε αιχμάλωτος στα χέρια των Τούρκων. Αυτό το Τουρκικό κράτος ονομαζόταν "Ρουμ", από το Ρώμη. Το Σουλτανάτο του Ρουμ συνέχισε να υπάρχει μέχρι μετά το 1300 έχοντας ως πρωτεύουσα το Κόνια (Ικόνιο).

Οι μεταγενέστεροι Οθωμανοί Τούρκοι υιοθέτησαν τον όρο "Rumelia" (Ρούμελη) για να ονομάσουν τα τμήματα της Βαλκανικής χερσονήσου που κατέκτησαν από τους Ρωμαίους κατά το 14ο αιώνα. Το "Ρούμελη" ήταν μια υποδεέστερη λέξη. Αν η Ανατολία ήταν η Ρώμη (Ρουμ), τότε οι Ευρωπαϊκές κτήσεις ήταν η Μικρότερη Ρώμη (Ρούμελη). Η λέξη "Ρούμελη" επέζησε μέχρι τον 19ο αιώνα. Ύστερα από μια ήττα των Τούρκων από τους Ρώσους, οι δυο αντιμαχόμενοι υπέγραψαν τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (1877). Η Συνθήκη περιλάμβανε μια διάταξη για τη δημιουργία του "Πριγκιπάτου της Ανατολικής Ρωμυλίας" υπό Ρωσική "προστασία" σε εδάφη που σήμερα ανήκουν στη Βουλγαρία. Η προσπάθεια για τη δημιουργία Ανατολικής Ρωμυλίας δεν απέδωσε ποτέ καρπούς. Μετά από διπλωματικές πιέσεις από άλλες δυνάμεις, η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου υπέστη σημαντικές τροποποιήσεις στο Συνέδριο του Βερολίνου το 1878. Η Ανατολική Ρωμυλία εξαφανίστηκε πριν ακόμη αποκτήσει αληθινή ύπαρξη.

Ίσως κάποιοι να απορούν γιατί το όνομα "Ρωμανία" έγινε το όνομα ενός σύγχρονου έθνους που λέγεται Ρουμανία. Η σύνδεση του ονόματος "Ρωμανία" με το σημερινό έθνος "Ρουμανία" πηγάζει από το 19ο αιώνα. Στην πρώτη τους εμφάνιση στις ιστορικές πηγές του Μεσαίωνα, οι Ρουμάνοι αποκαλούνται "Βλάχοι" από τους χρονογράφους από την Ουγγαρία και την Κωνσταντινούπολη. Ένα πριγκιπάτο με το όνομα "Βαλαχία" εμφανίζεται μεταξύ των Βλάχων πριν από το 1300. Ακολούθησαν τα ξεχωριστά Βλάχικα πριγκιπάτα της Μολδαβίας και της Τρανσυλβανίας. Αργότερα, οι ερευνητές κατάλαβαν ότι η Βλάχικη γλώσσα προερχόταν από τη Λατινική: η Βλάχικη ήταν αδελφή γλώσσα με την Ιταλική, τη Γαλλική, την Ισπανική. Πώς έφτασαν Λατινόφωνοι σ' αυτή την απόμακρη γωνιά της Ευρώπης βόρεια από τον ποταμό Δούναβη; Οι μελετητές ανέπτυξαν τη θεωρία ότι οι Βλάχοι ήταν απόγονοι

Ρωμαίων αποίκων και εκλατινισμένων ντόπιων που ζούσαν στην περιοχή βόρεια του Δούναβη κατά το δεύτερο και τρίτο αιώνα μ.Χ. Σ' αυτή την περίοδο, η περιοχή αποτελούσε τη Ρωμαϊκή επαρχία της Δακίας. Ανεξάρτητα από το εάν η θεωρία είναι σωστή ή όχι, αποτέλεσε τη βάση του Ρουμανικού εθνικιστικού αισθήματος κατά το 19ο αιώνα. Η ιδέα της Ρωμαϊκής καταγωγής προσέδωσε νέα υπερηφάνεια στους Βλάχους. Μετά τη συνένωση της Βλαχίας και της Μολδαβίας σε μια οντότητα το 1859, επιλέχθηκε το 1862 το όνομα "Ρουμανία" για να περιγράψει το συνενωμένο κράτος. Εκείνη την εποχή, η Ρουμανική ενότητα και ανεξαρτησία χρειαζόταν την υποστήριξη της Γαλλίας υπό τον Αυτοκράτορα Ναπολέοντα Γ' (1852-1870). Ο "Λατινικός δεσμός" με τη Γαλλία βοήθησε τη Ρουμανική υπόθεση εμπνέοντας το ενδιαφέρον των Γάλλων για το "αδελφό έθνος" της Ρουμανίας.

Παίρνοντας υπόψη τη σχετικά πρόσφατη εποχή κατά την οποία απέκτησε το όνομα της η σύγχρονη Ρουμανία, φαίνεται καθαρά ότι πρωτύτερα ο όρος "Ρωμανία" αναφερόταν στην επικράτεια όπου ζούσαν οι ελληνόφωνοι "Ρωμαίοι". Για πάνω από χίλια χρόνια, το κράτος που αποκαλούμε, λανθασμένα, Βυζαντινή Αυτοκρατορία ήταν η Ρωμανία. Μετά το τέλος της Αυτοκρατορίας, οι ελληνόφωνοι κάτοικοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας συνέχισαν να αυτοαποκαλούνται "Ρωμαίοι".

Οι σύγχρονοι Έλληνες (Greeks) αυτοαποκαλούνται "Έλληνες" (Hellenes), όπως έκαναν και οι αρχαίοι Έλληνες (Greeks). Η μεταστροφή από το "Ρωμαίοι" πίσω στο "Έλληνες", όπως και η μεταστροφή από το "Βλάχοι" στο "Ρουμάνοι", προήλθε από την πολιτική του εθνικισμού στα νεώτερα χρόνια. Οι Έλληνες (Greeks) χρειάζονταν τη Δυτικοευρωπαϊκή βοήθεια για να πετύχουν την ανεξαρτησία τους στις αρχές του 19ου αιώνα. Αυτή τη βοήθεια μάλλον δύσκολα θα την προσείλκυαν εάν οι Δυτικοί έβλεπαν τους Έλληνες (Greeks) ως Βυζαντινούς. Αν, ωστόσο, τους φαντάζονταν ως παιδιά του Πλάτωνα και του Περικλή, οι συμπάθειες των μορφωμένων Δυτικών, που είχαν εντρυφήσει στην Κλασική παράδοση, θα ήταν με την Ελλάδα. Κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1832, "αναμιχθήκαν βαθύτατα οι Φιλελληνικές συμπάθειες της Βρετανίας και άλλων Ευρωπαϊκών κυβερνήσεων. Η παρέμβαση υπέρ της ελληνικής ανεξαρτησίας αποδείχθηκε καθοριστική. Το όνομα "Έλλην" (Hellene) αναβίωσε με σκοπό να δημιουργήσει μια εθνική εικόνα που απέρριπτε το "Βυζαντινό" παρελθόν.

Συμπεράσματα

Τα ονόματα που δίνουμε στα πράγματα είναι σημαντικά για την εικόνα που σχηματίζουμε για την πραγματικότητα. Οι άνθρωποι συχνά ξαφνιάζονται όταν ανακαλύπτουν ότι ιστορικοί χαρακτηρισμοί που περιγράφουν το παρελθόν είναι νεολογισμοί που επέβαλε η ιστοριογραφία και η ιδεολογία, και όχι πραγματικότητες αυτού του ίδιου του παρελθόντος. Οι άνδρες και οι γυναίκες του Μεσαίωνα δεν ήξεραν ότι ζούσαν στον Μεσαίωνα, όπως και όσοι ζούσαν στην Κλασική Αθήνα ή την Ιταλική Αναγέννηση. Οι άνθρωποι της "Βυζαντινής Αυτοκρατορίας" δεν είχαν ιδέα ότι ήταν Βυζαντινοί. Γνώριζαν ότι είναι αυθεντικοί συνεχιστές του Ρωμαϊκού κόσμου, οι Ρωμαίοι που ζούσαν στη Ρωμανία.

Του Clifton R. Fox

Καθηγητή Ιστορίας

Στο Tomball College

Tomball, TX, USA

Σχόλια;

Μετάφρασε από τα Αγγλικά ο Δ. Ν. Λόγκο.

Αναθεώρηση 29-3-96.

Η αρχική έκδοση του άρθρου δημοσιεύθηκε στο Celator [Τόμος 10, Αριθμός 3: Μάρτιος 1996]. Τμήμα του επίσης αναφέρεται στο βιβλίο Ancient Coin Collecting του Wayne G. Sayles, έκδοση [Ιούνιος 1996] Krause Publications.

Πρώτη δημοσίευση: <http://wwwtc.nhmccd.cc.tx.us/people/crf01/romaion/>